

катимуть увагу від основного висновку – рецензований переклад адекватно і на високому фаховому та художньому рівні передає основне, що висловлює оригінальний текст. Він безперечно «стане за сходи» для подальшої праці над перекладом усього корпусу богослужбових літургійних текстів українською мовою, а також дасть поживу для теоретичної перекладознавчої думки в царині відтворення українською мовою особливостей поетики літургійного жанру.

Уляна Головач

Søren Kierkegaard. *Atti dell'amore (Kjerlighedens Gjerninger)*. Testo danese a fronte / ред. Cornelio Fabro. Bompiani: Milano 2007. 1104 с.

Ще римляни вірили в те, що у книг є своя доля, кажучи: «Habent sua fata libelli». Є така доля й у книги мислителя Сьорена К'еркегора (1813-1855) у перекладі італійського богослова отця Корнеліо Фабро (1911-1994), яку можна вважати подвійним шедевром, що трапляється не часто. Як неодноразово зауважували дослідники, блискучі переклади Корнеліо Фабро з К'еркегора свідчать про глибоке проникнення в текстологію данського мислителя. Цьому свідченням є численні вступи, роздуми, примітки та системні покажчики, які можна вважати вікном у світ данського Сократа.

Наведемо тут хронологію цієї перекладацької баталії зі словом як певний підсумок діалогів Фабро з К'еркегором.

I. «Щоденник» (1948-1951). Перекладаючи «Щоденник» з повного видання у 20-х томах (1909-1948), Фабро упорядковував дванадцятитомну італійську версію – найбільшу у світі, – перекладаючи з данської і подаючи вступну частину, покажчики та примітки. (Сьорен К'еркегор почав вести «Щоденник» з 21-го року життя і не переривав це заняття аж до смерті). На думку Фабро, немає іншого ключа до творчості К'еркегора. (Див.: *Diario (Papirer, 1834-1855)*: у 12 т. / пер. Cornelio Fabro. Brescia: Morcelliana 1980-1983).

II. «Поняття страху». «Недуга на смерть» (1953)

III. «Філософські крихти» і «Заклучна ненаукова післямова до філософських крихт» (1962)

IV. «Вправи у християнстві» (1971)

V. «Євангелія страждань» (1971)

VI. «Твори» (1972) – 10 книг, поданих у чотирьох частинах:

Перша частина: *естетико-етичний цикл*:

а) «Aut-aut»

б) «Страх і трепет»

Друга частина: *філософський цикл*:

а) «Поняття страху»

б) Диптих Йоана Ліствичника:

«Філософські крихти» і «Ненаукова заключна післямова до філософських крихт» (1846) – *opus maximum* К'єркегора, який, на думку Фабро, можна порівняти з «*Wissenschaft der Logik*» Гегеля.

Третя частина: Диптих «Анти-Ліствичник, або про християнство»

а) «Недуга на смерть»

б) «Вправи у християнстві» (1850) – друга частина твору «Недуга на смерть».

Четверта частина: твори, видані безпосередньо під ім'ям К'єркегора. Це майже половина творчого спадку данського мислителя.

а) «Євангелія страждань» (1846-1847). Сім проповідей – «нова теодицея», яка дає запевнення в тому, що Бог є любов.

б) «До оцінки себе самих як звернення до сучасників». Три дискурси на біблійні теми.

в) «Про незмінність Бога» – промова К'єркегора 18 травня 1851 р., опублікована в серпні 1855

VII. «Про авторитет і Об'явлення» («Книга про Адлера») (1976). К'єркегор називав цей твір «великою книгою», та все ж його не опублікував. Теми книги: самотній і суспільство, розум і віра, відношення між філософією й Об'явленням, авторитет і свобода, християнство і християнськість, полеміка проти Гегеля. Ця книга не менш важлива, ніж «Філософські крихти» і «Заклучна ненаукова післямова» до них.

VIII. «Писання про комунікативність» (1979-1982).

IX. «Думки, що ранять в спину» (та інші роздуми, видані під ім'ям К'єркегора) (1982)

X. «Дії любови» (Деякі християнські рефлексії у формі розмислів) (1983)

XI. «Страх і трепет» (1986)

XII. «Йоан Ліствичник, або *De omnibus dubitandum est*» (1989)

XIII. «Поїздка до Італії» (1990).

Книжка «Дії любови» вийшла друком 29 вересня 1847 р. (в англійському перекладі «*Works of Love*»), і ця подія майже збіглася з появою «Маніфесту Комуністичної партії», озвученого Марксом і Енгельсом – творцями «людини-маси», антипода до к'єркегорівського «самітника». Зауважимо тільки, що к'єркегорівський радикалізм стосовно віри оправданий – серце радикально налаштованого атеїста здатне запалювати і переконувати не менш успішно, позаяк сліпо вірить в ідеал, а, як відомо, самовіддана жертвна любов завжди імponує людям.

Твір-медитація «Дії любови» данського мислителя в перекладі отця Фабро побачив світ щойно в 1983 р. у видавництві «Rusconi», перевиданий у 2003 р. у видавництві «Bompiani». Фабро присвятив роздумам над книгою данця 130 (sic!) сторінок вступу. І ось чому.

У багатьох своїх творах К'єркегор не обминає увагою феномен любови, надаючи йому два виміри: психологічний і божественний. У психологічному вимірі людина, люблячи іншу людину, намагається зберегти мовчанку, бо

заручини – це вже розголошення мовчанки і втрата значення любови. Про любов між особами ні в кого не має виникати жодної підозри, зауважує К'єркегор у «Щоденнику спокусника»: «Кохання – таємниця, заручини – викриття. Кохання – мовчання, заручини – розголошення». Тут він близький до змісту мовчання в любови у «Пісні Пісень» та містиків.

У глибшому, божественному, вимірі філософ розкриває потребу любити Бога понад усе, без чого втратиться сам зміст існування. Набути його можна тільки жертвуючи власним життям і вмираючи для світу. Коли ж людині дано бути сповненою тим змістом, який вона сама обирає, то жага любови Бога здатна говорити про її нескінченність і запевнювати, таким чином, вічне життя. У «Щоденнику» філософ пише:

Ми повинні прийняти науку любови від Бога. Він перший нас полюбив, ставши першим нашим вчителем, який навчає нас любити, вчить любити Його. Коли тобі постелене смертне ложе і ти ліг, щоб більше не підвестися, раптом настає тиша, до тебе підходять тільки твої близькі. Коли вони розійдуться, то в тиші біля тебе залишаються найдорожчі близькі люди. Та потроху й вони тебе полишають, і тиша тільки поглиблюється, але біля твого ложа продовжує стояти тільки один, найближчий. Врешті й він прощається з тобою, та не покидає тебе Хтось... Той, хто з тобою був від самого початку, – Бог.

У «Діях любови» К'єркегор вкотре проголошує заклик до сповнення християнської заповіді (Мт 19:17) – «істинно любити себе означає любити Бога; любити іншу особу значить допомогти їй любити Бога або допомогти в любови до Бога».

К'єркегор брався за дослідження феномену любови неодноразово. Не слід скидати з рахунку й те, що філософ часто вдавався до псевдонімів, серед яких виділяється один – Johannes Climacus, знаний як Йоан Ліствичник (бл. 579 – бл. 649), автор відомої «Ліствиці» («драбини», *scala paradisi*). Під цим псевдонімом йому вдається приховати своє ставлення до ідеалу любови, що озвучується у тезі про вільний рятівний стрибок, щоб мати змогу проминути різні діалектичні щаблі (наприклад, щаблі гегелівської «Феноменології Духа»). Щоправда, це ще не означає, що слід обминути якусь діалектичну стадію (людині дано вибирати завжди, навіть уникнення вибору – це теж вибір).

Сьорен К'єркегор перераховує «дії любови», згідно з перерахунком апостола Павла у 1 Кор 13:1-13 («Перевага любови»). Будувати на любові – ось головна суть Євангелія. Без цього все буде марне. Без любови не буде що будувати і не буде кому будувати.

Слід додати, що думки данського мислителя у ХХ ст. поглиблював не тільки о. Фабро; це робили також і Павло Євдокімов та Ганс Урс фон Бальтазар. Останній був переконаний, що любов можна тільки нести, як, наприклад, мати несе свою любов до дитини і в досвіді материнської любові пізнає, що означає любити. Те саме стосується любови Бога до людини. Тому-то й через Сина Божого

спасительне Слово приходять у світ. Тільки любов'ю долається нездоланий бар'єр між Богом і людиною, бо Любов володіє силою єднання і надавання тождности сотворінню з Богом. Бог покликав людину любити, і цей поклик завжди діялогічний. Ось чому «Слово було Бог». Ось чому в людині серце є центром спілкування з Богом – бо воно палає любов'ю. Медитації над феноменом любови не мають припинятися ніколи.

І наостанок. Книга видана білінгвою, текст легкий, тож час перекласти її українською.

Богдан Завідняк

А. Дудченко. *Евхаристія. Прошлое. Настоящее. Вечное.* Киев: Quo Vadis 2013. 256 с.

У 2013 р. у видавництві «Quo Vadis» у Києві вийшла книжка священника Української Православної Церкви о. Андрія Дудченка «Євхаристія. Минуле. Сучасне. Вічне». Книжка призначена для всіх, хто цікавиться візантійським богослужінням, його історією, богослов'ям, а також і для тих, хто хотів би знати, як правильно брати участь у відправах Євхаристії, зокрема недільних і святкових. Книжка написана не як науковий трактат, а радше як цікавий популярний твір, який приваблює читача простотою і доступністю. У передмові ігумена Петра Мещеринова сказано, що це посібник, який може стати у пригоді не лише початківцям, але й клиру (с. 5).

Як зазначає сам автор, важливими джерелами його праці послужили твори видатних літургістів. Серед них чільне місце займають відомий єзуїт о. Роберт Тафт, найбільший знавець візантійського богослужіння, та його попередник Хуан Матеос, ТІ; православні вчені: Олександр Шмеман, Кипріян Керн, Михайло Скаблланович; англіканський учений Г'ю Уайбрю та інші науковці, серед яких Міхаель Кунцлер, Йоан Мейєндорф, Мігель Арранц і дон Грегорі Дікс. Автор посилається також на Йоана Зізіуласа, протоієрея Олексія Умінського та інших авторів.

Після ознайомлення з цією монографією багатьом із зацікавлених читачів мимоволі захочеться звернутися до давніх джерел і поглибити свої знання з церковної історії та літургіки, зокрема перечитати твори патріярха Германа Константинопольського (VIII ст.), Миколи та Теодора Андідських (XI ст.), Миколи Кавасили (XIV ст.) та ін. Адже, за словами одного з літературних персонажів, «книги розповідають про книги».

Праця о. Дудченка розділена на глави без нумерації, що містять інформацію як про історію Божественної Літургії, так і про всі її частини. Поділ умовний, він корисний для кращого сприйняття читачем викладеного змісту. Перша частина – це приготування чесних дарів, яка називається у нас *проскомидією*. Далі йде інформація про всі інші частини головної відправи, а саме: